
PUIGVENTÓS, Eduard (2015). *Ramon Mercader, l'home del piolet. Biografia de l'assassí de Trotski*. Pròleg de Josep Maria Solé i Sabaté. Barcelona: Ara Llibres, 608 p.

L'estiu de 2015 es va publicar una obra que d'ençà la seva aparició ha esdevingut un punt de referència ineludible per a tots aquells estudiosos interessats en la figura del català Ramon Mercader, que ha passat a la història en qualitat d'assassí de Trotski. Estem, convé dir-ho d'entrada, davant d'una tasca ingent i d'un treball definitiu per tot el que aporta, que és molt.

Devem el llibre a la ploma del jove historiador Eduard Puigventós. Jove però ja acreditat en els medis historiogràfics, particularment arran de la publicació de l'obra que ara ens ocupa, *Ramon Mercader, l'home del piolet. Biografia de l'assassí de Trotski*, que és, un xic ampliada, la tesi doctoral de l'autor, presentada el setembre de 2013 a la Universitat Autònoma de Barcelona.

El llibre és fruit d'una rigorosa i minuciosa investigació, feta per un analista lúcid, que ha sabut separar el gra de la palla del molt que hi havia escrit sobre Mercader. I a diferència de bona part dels treballs anteriors dedicats a Mercader, Puigventós ha reconstruït la seva vida anterior a l'atemptat i també la posterior per analitzar les conseqüències d'aquest

luctuós i mitificat episodi. I, sens dubte, la biografia de Mercader amagava un parany, que podia posar algunes dificultats en l'elaboració de la recerca que, tanmateix, Puigventós ha sabut superar amb solvència: discernir què és veritat de què és fantasia, què respon al mite creat a l'entorn de la figura de Mercader i què és verídic.

L'obra s'estructura de manera clara i senzilla, fent servir criteris cronològics: comença amb el naixement de Mercader i acaba amb la seva mort, passant per totes les etapes de la seva vida: els anys de formació, l'experiència de la Guerra Civil, la infiltració en els cercles trotskistes, l'atemptat, l'estada a la presó i el pas per la Unió Soviètica i per Cuba. En total són catorze capítols, entre els quals voldríem destacar-ne dos. El primer, el dedicat a l'activitat de Mercader durant la Guerra Civil («Guerra Civil i desaparició de Mercader») i el segon un llarg capítol dedicat a Trotski («Un món sense visat: el llarg periple de Lleó Trotski»). Una de les hipòtesis sostingudes per Puigventós és que la Guerra Civil és fonamental per entendre el Mercader posterior, fins al punt que els seus contactes amb els soviètics no s'acaben d'entendre del tot si no és considerant l'esclat de la Guerra Civil i la decidida participació de Mercader en la lluita contra els insurrectes.

Un altre dels aspectes innovadors del llibre, en comparació amb estudis anteriors, és que Puigventós ressaltava el paper decisiu de Caritat Mercader, mare del biografiat. Sense la intervenció decisiva de la seva progenitora, Mercader mai no hauria tingut un contacte tan estret amb els soviètics, als quals arribà gràcies a la mediació de Caritat Mercader, que per la rellevància de les seves actuacions i la influència sobre el fill, rep un tractament especial en el llibre, perquè no pot entendre's part del que succeí si no es comprèn la personalitat d'una dona avançada al seu temps, però també autoritària i fanàtica.

També hem de remarcar un altre aspecte que ens sembla significatiu i que confereix una especial rellevància al treball que ens ocupa: gràcies a l'exhaustiva recerca documental, el llibre rectifica les dades errònies sobre Mercader repetides en les moltes biografies escrites en diversos idiomes. No podem oblidar que en el decurs dels últims anys han aparegut monografies o novel·les que prenen una història de fons real sobre la seva figura i que volen ser una ampliació o un complement de treballs clàssics, tot i que encara mancava submergir-se en les fonts primàries per tal d'obtenir dades i testimonis fefaents que ens permetessin reconstruir fidedignament molts dels avatars biogràfics de Mer-

cader. I Eduard Puigventós no pot estar-se de recordar-nos que, fins al moment, aquestes fonts primàries no havien estat gens treballades o bé només ho havien estat aïlladament i de manera poc sistemàtica.

Aquesta és, precisament, una de les grans aportacions del llibre: la recerca minuciosa en molts arxius (catalans, espanyols, holandesos, russos, mexicans, nord-americans i cubans), en els quals podem trobar documentació que fa referència a Ramon Mercader. I, segons ens confessa l'autor, la rellevància documental del llibre té a veure, sobretot, amb els arxius consultats a Mèxic. La recerca arxivística es complementa amb testimonis orals (persones pròximes a Mercader), igualment remarcables, i amb la consulta de la inevitable bibliografia –disponible a l'Estat espanyol i a fora– i de les publicacions periodístiques. Menció a banda mereix l'apartat gràfic que conté el llibre, que posa a disposició del lector algunes fotografies poc conegudes o fins i tot inèdites.

Ens trobem, doncs, davant d'una biografia completa de Mercader. Completa, sí, però també poc convencional: si fins ara la majoria de treballs apareguts sobre el personatge han partit sobretot de criteris ideològics, ja sigui des del periodisme o des de l'anàlisi política i social, hi havia hagut fins ara poca investigació des

d'un punt de vista historiogràfic i una supeditació massa marcada a les monografies clàssiques –que Puigventós utilitza a bastament al llarg del seu treball–, que ara s'han contrastat amb aportacions preses directament de les fonts primàries, per tal d'aportar testimonis i dades al més objectives possibles que ajudin el lector a copsar molt més fidedignament la transcendència de Mercader i del context històric en el qual es desenvolupà la seva vida.

Puigventós ha volgut aprofundir en l'estudi d'un personatge fill de les lluites i tensions de la seva època, com a fil conductor d'un món complex i canviant, sovint a velocitat de vertigen. De la lectura del llibre es desprèn una sensació clara, que compartim plenament amb l'autor: la figura de Mercader no s'entén si no és tenint en compte el paper que va tenir enmig d'una època on les idees polítiques es portaren a l'extrem i on la lluita per l'hegemonia mundial es debatia en conflictes armats i també en una enorme batalla ideològica a escala planetària que es cobrà milers de vides. En aquest sentit, la investigació de Puigventós excel·leix a l'hora de repassar amb profunditat la biografia d'un personatge polièdric, esdevingut mític, en el context d'una època caracteritzada per grans convulsions polítiques, socials i militars,

on estava en joc, sobretot, la idea de com havia de ser la societat, el món. Tot i la profusió de títols dedicats a Mercader, encara mancava un treball que abordés el seu itinerari vital, ressaltant la gran influència de la ideologia comunista sobre la seva trajectòria i les accions que se'n deriven. I Puigventós ha contribuït a omplir aquest buit.

En definitiva, ens trobem davant d'un estudi que basteix un Ramon Mercader més de carn i ossos i que deixa de banda prejudicis i tòpics, per posar sobre la taula tots els factors que contribuïren a gestar la complexa personalitat de Mercader: un entorn familiar determinat, una consciència política adquirida, una situació internacional complicada o la dramàtica batalla ideològica en el si del comunisme. Puigventós posa l'accent sobre el personatge ressaltant-ne tots els vessants, intentant entendre el seu context personal i històric i mostrant, de forma documentada i rigorosa, el procés evolutiu dels 65 anys de la seva existència.

Santiago IZQUIERDO BALLESTER